

slovenský národopis

2 | 23

VEDA, VYDAVATELSTVO
SLOVENSKEJ
AKADÉMIE VIED, 1975

V prezentovanom čísle Slovenského národopisu sú online sprístupnené iba publikácie pracovníkov Ústavu etnológie SAV (v obsahu farebne odlišené).

Ostatné práce, na ktoré ÚEt SAV nemá licenčné zmluvy, sú vynechané.

Slovenský národopis je evidovaný v nasledujúcich databázach

www.ebsco.com

www.cejsh.icm.edu.pl

www.cceol.de

www.mla.org

www.ulrichsweb.com

www.willingspress.com

Impaktovaná databáza European Science Foundation (ESF)
European Reference Index for the Humanities (ERIH): www.esf.org

OBSAH

Tradičná kultúra Slovákov na bývalej uhorskej Dolnej zemi	169
Ján Sirácky: Dolná zem a Slováci	173
Rudolf Bednárík: Vymedzenie slovenských enkláv a diaspor na Dolnej zemi	183
Božena Filová: Bývalá uhorská Dolná zem ako predmet záujmu slovenskej národopisnej vedy	193
Jozef Štolc: Slovenský jazyk na Dolnej zemi ako súčasť slovenského národného jazyka	205
Ján Botík: K metóde analýzy dedinského spoločenstva v prostredí slovenskej enklávy	215
Svetozár Švehlák: Súčasný stav výskumu tradičnej kultúry slovenských enkláv a diaspor na Dolnej zemi	223
Mária Kosoová: Retrospektívny pohľad na prístup ľudovej kultúry Slovákov v Juhoslávii	235
Soňa Burlasová: Symbióza dvoch kolonizačných vetví v piesňovej kultúre jednej obce	245
Svetozár Švehlák: Ľudová balada u juhoslovanských Slovákov	252
Stanislav Dúžek: Etnomuzikologický výskum juhoslovanských Slovákov	259
Ján Podolák: Niektoré otázky štúdia ľudovej kultúry Slovákov v Slavónii	265
Michal Markuš: Vznik a vývoj slovenskej etnickej skupiny „túrpáci“ v Nyíregyháze v Maďarsku	271
Soňa Kovačevičová: Z histórie kultúry čabianskych Slovákov a ich materinských obcí na Slovensku	288
Oskár Elšček: Výskum hudobnej kultúry Slovákov v Maďarsku	301
Ján Podolák: K doterajším výsledkom etnografického výskumu poľnohospodárstva u maďarských Slovákov	316
Viera Gašpariková: K súčasnému stavu prozaického folklóru Slovákov v Bulharsku	326
Eman Muntág: Rukopisné zbierky slovenských ľudových piesní z Dolnej zeme v Literárnom archíve Matice slovenskej	337

ROZHLADY

K jubileu dr. Emy Drábikovej-Kahounovej, CSc. (Emília Horváthová)	340
Konferencia o súčasnom stave a úlohách výskumu národnostnej otázky (Ján Botík)	341

Mesiac maďarských múzeí a slovenská účasť na tejto akcii (Irena Pišútová) 343

RECENZIE A REFERÁTY

СОДЕРЖАНИЕ

Традиционная культура словаков на бывшей венгерской Долной земле	169
Ян Сирацкий: Долна зем и словаки	173
Рудольф Беднарик: Определение словацких колоний и диаспор на Долной земле	183
Боженa Филова: Бывшая венгерская Долна зем в качестве объекта интереса словацкой этнографической науки	193
Йозеф Штолц: Словацкий язык на Долной земле как составная часть словацкого национального языка	205
Ян Ботик: К методу анализа деревенского общества в среде словацкой колоний	215
Светозар Швeглак: Современное состояние изучения традиционной культуры словацких колоний и диаспор на Долной земле	223
Мария Косова: Ретроспективный взгляд на обследование народной культуры словаков в Югославии	235
Соња Бурласова: Симбиоз двух ветвей колонизации в песенной культуре одной деревни	245
Светозар Швeглак: Народная баллада у югославских словаков	252
Станислав Дужек: Этномузыкологическое изучение югославских словаков	259
Ян Подолак: Некоторые вопросы народной культуры словаков в Славонии	265
Михал Маркуш: Возникновение и развитие словацкой этнической группы «турпаки» в Ниредьгазе в Венгрии	271
Соња Ковачевичова: Из истории культуры чабианских словаков и их родных деревень в Словакии	288
Оскар Элшек: Изучение народной музыкальной культуры словаков в Венгрии	301
Ян Подолак: К результатам этнографического исследования сельского хозяйства у венгерских словаков, проведенного до настоящего времени	316
Вера Гашпарикова: О современном состоянии прозаического фольклора словаков в Болгарии	326
Эман Мунтаг: Рукописные коллекции словацких народных песен с Долной земли в Литературном архиве Матицы словацкой	337

SYMBIÓZA DVOCH KOLONIZAČNÝCH VETVÍ V PIESŇOVEJ KULTÚRE JEDNEJ OBCE

SOŇA BURLASOVÁ
Národopisný ústav SAV, Bratislava

V roku 1964 som podnikla dvojtýždňovú prieskumnú cestu za ľudovou piesňou Slovákov v Juhooslávii, ktorú som koncipovala tak, aby som získala akú-takú predstavu o celkovej situácii v rozľahlej oblasti Vojvodiny. Odrazovým mostíkom mi bol Petrovec, kultúrne centrum Slovákov tejto oblasti, odkiaľ som po konzultáciách s domácimi znalcami ľudovej piesne odišla do Selenče v báčskej oblasti, do Starej Pazovy v oblasti sriemskej a do Padiny v Banáte. Už po tejto krátkej sondáži, ktorá bola ohraničená možnosťami môjho pobytu, som mohla na základe získaného materiálu — bolo to 157 nahraných piesní — konštatovať, že tradícia ľudovej piesne je tu živá, repertoár bohatý, a nielen medzi oblasťami, ale aj medzi jednotlivými obcami značne rozdielny. V oblasti ľudovej piesne ide nepochybne o materiál už v jeho pôvodnej vrstve štýlove aj žánrove rozmanitý. Rozdielny je však aj čo sa týka stupňa uchovania pôvodných ľudových tradícií, aktivity ich ďalšieho udržiavania, ako aj čo sa týka rozvoja prinesených tradícií za nových, komplikovaných podmienok inonárodnostného obkolesenia. Nápadne vynikol napríklad stupeň ovplyvnenia interpretácie slovenskej ľudovej piesne v Starej Pazove bohatou koloristikou srbskej piesne, kým v ostatných skúmaných obciach som podobný jav nepozorovala.

O kultúre enkláv a diaspor takmer všeobecne panuje mienka, že mimoriadne dobre, v niektorých prípadoch takmer ustrnuto konzervuje stav z obdobia, v ktorom nastalo odtrhnutie od materského územia. Pretože som bola principiálne zameraná na sledovanie piesňových štýlov a žánrov, uvedomovala som si obťažnosť takéhoto štúdia začínajúceho od zložitejších javov, a preto som dala prednosť štýlove jednoduchšej a ako sa mi zdalo, archaické vrstvy pomerne dobre ucho-

vávajúcej Selenči, kde som uskutočnila v r. 1967 dvojtýždňový výskum. Napokon ešte ďalšie okolnosti mimoriadne pútali moju pozornosť. Bola to najmä konfesijná rozpoltenosť obce, ktorá pramenila v čase aj regionálne rozdielných kolonizačných prúdoch a ktorá bola zrejme podstatnou príčinou, že sa pôvodné rozdiely uchovali až do dnešných čias a nepodľahli vnútornej asimilácii v rámci obce.

Niekoľko historických faktov pomôže vytvoriť predstavu východiskovej situácie v zložitom organizme obce Selenča. R. 1758—1760 prišli prví obyvatelia z Novohradskej, Zvolenskej, Liptovskej a Turčianskej župy, ktorí založili obec. Pretože boli utlačení pre evanjelické náboženstvo, odchádza prevažná časť v r. 1770 do Starej Pazovy. Do opustených sídlisk prizývajú nových katolíckych kolonistov, ktorí začali prichádzať v r. 1771. Niet údajov, z ktorých krajov Slovenska pochádzalo nové obyvateľstvo, podľa dialektu išlo však nepochybne o západné Slovensko. Po zmene situácie, aká nastala vydaním tolerančného patentu, sa začína evanjelické obyvateľstvo, ktoré sa uchýlilo do Starej Pazovy, sčasti vracat' nazad. V najväčšej miere sa tak deje r. 1783. Keďže katolícke obyvateľstvo sa usídlilo v západnej časti obce, stavajú si evanjelici svoje domy vo východnej časti, v ktorej najviac žili ich konfesijní príslušníci. Medzi oboma kolonizačnými celkami sa udržuje striktná územná separácia, to znamená, že ich sídliská sa navzájom nemiešajú, obec sa rozpadla na dve takmer autonómne polovice, ktoré sú od seba rozdelené rovnou priečnou ulicou. Spoločenské dôsledky protipostavenia oboch kolonizačných vetví pod vplyvom dobovej situácie boli iste nemalé. V tom čase sa kultúrny aj spoločenský život obce koncentroval okolo cirkvi, čo nepomohlo dané rozpory odstraňovať, ale naopak,

prehlbovalo ich. Preto v obci stoja dva kostoly, predtým aj dve školy, dva hostince, boli dvaja richtári, ale hlavne dva odlišné spôsoby života s príslušnou kultúrou. Evanjelici a katolíci sa až do nedávneho obdobia navzájom neženili a nevydávali. Navonok obec vystupovala ako celok, avšak ako celok zložený z dvoch rozdielnych polovic. V r. 1929 bol pokus zaviesť spoločné vyučovanie detí, trval však iba jeden školský rok. Až oslobodenie Juhoslávie a skončenie druhej svetovej vojny prináša aj v týchto vzťahoch radikálnu zmenu. Obec sa zjednocuje spoločensky aj kultúrne, má spoločné roľnícke družstvo, školu, a nie sú zriedkavosťou ani spoločné manželstvá.

Ešte raz by som chcela zdôrazniť fakt, že rozdielnosť kultúry súčasných evanjelických a katolíckych obyvateľov Selenče v ani jednom prípade neodvodzujem od ich konfesionalnej príslušnosti, tá iba napomáhala rozdiely vyplývajúce z rozličného regionálneho pôvodu udržiavať taký dlhý čas. Hoci napríklad evanjelici pochádzali z viacerých regiónov materskej zeme, v novej vlasti podľahla ich kultúra a celý spôsob života vnútornej asimilácii, resp. integrácii v rámci príslušnej polovice obce. Nestalo sa tak však medzi katolíckou a evanjelickou časťou obyvateľov Selenče.

V oblasti piesne poskytujú najspofahlivejšiu predstavu o zhode a rozdielnostiach druhej spojené s výročnými a rodinnými zvykmi. Preto sa aj vo svojej úvahe budem držať tohto vodidla. Výskyt výročných obyčajov v Selenči je pomerne bohatý; i keď ich osnova je v mnohom ohľade v oboch častiach obce príbuzná, v praktickej realizácii je viacero podstatných rozdielností. U evanjelikov sú napríklad známe tri verzie štedrovečerného „polazovania“, ktoré jednoduchým hovoreným spôsobom prednášajú deti. U katolíkov sa uplatňuje jedna z týchto verzií v takmer doslovnej podobe, prednáša sa však hudobno-recitačne, čiže spieva sa na veľmi jednoduchú melódiu terciového rozsahu. Rozdiel je teda len v interpretácii. Dospelé dievčatá chodia na Štedrý večer spievať pod obloky, na evanjelickej strane iba nábožné piesne z kancionála, na katolíckej strane aj ľudové pastorely a zaznačila som aj jednu legendu. Ďalší zvyk spojený s piesňou patrí sviatku Troch kráľov. U evanjelikov chodievali v tento deň dievčatá oblečené za nevesty do domov, v ktorých sa konali priadky. So sebou nosili v škatuli bábiku predstavujúcu Ježiška (volali to aj betlehem) a spievali pieseň „Prišli vám tri krále od východu“. Za odmenu dostávali do škatule peniaze. U katolíkov chodievali predpoludním chlapi s hviezdou, oblečení tak, ako je zvykom

aj na Slovensku, ibaže ich rekvizita bola akousi kombináciou hviezdy a hada, pretože hviezdou mali pripevnenú na pospájaných skrížených lištách, ktoré sa dali rozvinúť na dĺžku takmer dvoch metrov. Spievali pieseň, ktorá je hudobne a v prvej strofe aj textove, veľmi blízka verzií evanjelických dievčat. Za odmenu dostávali taktiež peniaze. Z porovnania jasne vysvitá, že u evanjelikov ide o novotvar, ktorého funkcia dostáva iný význam najmä svojím zameraním na zábavu spoločenských kolektívov zidených pri priadkach.

Priadky ako príležitosť k spoločeniu a tým aj tradovaniu rozličných zvykov majú vôbec medzi juhoslovanskými Slovákmi významné miesto. S piesňou je spojený zvyk, ktorý sa na katolíckej strane nazýva „preprádať zore“. V dohodnutý deň si priadky pripravujú okolo polnoci pohostenie, pracujú potom až do svitania a pred rozchodom spievajú pred domom, v ktorom priadli, pieseň *Už je zora bíli dem*, prípadne aj iné. Evanjelici „prepriadajú noc“, a vtedy sa pracuje až do rána bez pohostenia, kým v iný deň „robia zore“, čo znamená, že si hostinou predĺžia pobyt v priadkovom dome až do svitania a vtedy idú spievať chlapecom tú istú pieseň ako katolícke dievčatá, ibaže v stredoslovenskom nárečí. Škoda, že dnes už nie je možné získať spätný pohľad na vývoj tohto zvyku, pretože by bolo zaujímavé zistiť, ako prišlo k tomu, že ranná pieseň evanjelických a katolíckych dievčat sa navzájom odlišuje iba dialektom.

Z jarných zvykov sa iba na katolíckej strane uchovávalo chodenie s *Kyselickou* (čo je regionálny názov Moreny). Figurínu Kyselice nosili 2–3 dievčatá 8–12-ročné, jedna z nich niesla košík na vajčeka. V dome, do ktorého prišli, zaspievali recitatívnu pieseň „*Kiselica Velkonočná, de si prebivala*“, za čo ich obdarovali vajčkami. Zvyk sa prestal udržiavať asi od r. 1949. Katolícke dievčatá chodievali aj do evanjelickej časti obce, takže aj tam je zvyk pasívne známy, evanjelici však nikdy s *Kyselickou* nechodili. Je zaujímavé, že napriek tomu mi evanjelická informátorka vedela zaspievať celú pieseň, ba oproti zneniu katolíckej informátorky, ktorá sama v dievčenskom veku s *Kyselickou* chodila, obohatila pieseň ešte o variantové dodatky, z ktorých je pozoruhodná najmä záverečná časť s textom „*Tavo, Kisel tavo*“. (Jazykový tvar *tavo* sa vyskytuje v Honte a je pre západoslovenský dialekt netypický.) Motívický rozbor textu piesne ukazuje na kombináciu viacerých prvkov príznačných pre niektoré kraje Moravy, západného Slovenska, ale aj Novo-

hradu a Hontu. Na základe dokumentácie tohto zvyku na Slovensku nie je, žiaľ, možné vyvodit' nejaké definitívne závery zo vzájomného porovnania morfológie selenčského variantu a znení z jednotlivých krajov Slovenska. Motivická viacvrstevnosť však nevyklučuje spolupôsobenie kultúry všetkých spomínaných regiónov, ktorých obyvateľstvo sa teoreticky mohlo dostať do tesnej blízkosti najmä v tom prípade, ak by pri západoslovenskej vetvy selenčských kolonistov išlo o sekundárnu migráciu (o čom, žiaľ, nemáme historické doklady). Zvyk chodenia s Morenou u Slovákov presídlených v 18. storočí do Maďarska sleduje János Manga v štúdiu *Morena a jej maďarské obmeny* (Slov. Národop., 4, 1956, s. 421–452). V našich reláciách je zaujímavé jeho zistenie, že v Balážskych Ďarmotách vynášali Kyselňa spoločne evanjelické a katolícke dievčatá. V maďarských obciach na maďarsko-slovenskej rečovej hranici od Nitry po Gemer niet však podľa tohto autora ani stopy po tomto zvyku v tých obciach, kde je evanjelické obyvateľstvo. Protirečiaci údaj z Balážskych Ďarmôt nás nabáda k opatrnosti pri vyslovovaní záverov. Keďže nemáme doklady o tomto zvyku zo staršieho obdobia, môžeme, žiaľ, problémy vyplývajúce z odlišnosti oboch kolonizačných vetví v tomto bode iba konštatovať, ale nie riešiť.

Zhrňajúc pozorovania o výročných zvykoch v Selenči zdôrazňujeme, že majú spoločné aj diferencné črty. Sústava výročných zvykov je tu pomerne rozvinutá, pričom katolíci majú viac zvykov spojených s piesňou ako evanjelici, ktorí však zase radi uplatňujú pri svetských príležitostiach aj cirkevné piesne. Piesňové prejavy spoločných zvykov sú veľmi blízke napriek odlišnému charakteru samého zvyku, a to tak z hľadiska textu, ako aj melódie. V niektorých prípadoch sú piesne dokonca totožné, hoci ich spoločenský dosah bol limitovaný konfesijným predelom obce. Celkove majú zvyky katolíckej časti obce archaickejší ráz.

Z rodinných obradov zviazaných s piesňou najväčkolepším je svadba. Množstvo tradičných úkonov, príhovorov, rečovanií a piesní spolu vytvára ozaj grandiózne divadlo, ktorého význam je pravým odrazom dôležitosti samej udalosti. Katolícke aj evanjelické nevesty majú podobné šaty aj vence, ba katolícki informátori pripúšťali aj podobnosť niektorých vinšov a piesní, kým evanjelickí informátori boli presvedčení o odlišnosti ich svadobného obradu. Nemôžeme sa zaoberať všetkými stránkami svadobných obyčajov, v piesni je však skutočnosť takáto: V evanjelickej

verzii svadby som zistila 9 uzlových bodov, v ktorých je funkcia piesne záväzná. Je to rozlúčka nevesty s mládežou v hostinci poslednú nedeľu pred svadbou, prevážanie perín v predsvadobný deň, rozlúčka nevesty v rodičovskom dome po odvezení perín, v prvý svadobný deň cestou pre nevestu, cestou na Miestny výbor a do kostola na sobáš, keď prichádzajú s nevestou do domu ženicha, pri čepčení, svatvice pred odchodom zo svadby, pri pozývaní svadobných hostí nasledujúci deň k obedu (tento sprievod dedinou sa volá *s hajnalom*). Výber piesní k niektorým uzlom je úplne záväzný (napr. k čepčeniu, k prevážaniu perín a i.), k iným je voľnejší. Celkove som zachytila 14 piesní, ktoré považujú za obradné. Okrem toho sa obyčajne spievajú duchovné piesne z kancionála, napr. keď sa ženich vyberá z domu pre nevestu, keď idú čepčiť nevestu a pod., ich použitie je závislé od starejšieho, ktorý obrad vedie. Hudobný charakter svetských piesní je rozmanitý, okrem niekoľkých kvinttonálnych piesní zastúpené sú zložitejšie štruktúry, cez piesne durové a molové až po novouhorské čardáše, ktoré sú v prevahe.

Prí výskume katolíckej svadby som zistila (v oboch prípadoch som robila výskum za súčasnej účasti viacerých informátorov) iba sedem takýchto stabilných uzlov obradu spojených s piesňou: pri prevážaní perín, pri odobierke svadobného páru na sobáš, za stolom pri svadobnej hostine, pri „predávaní“ nevesty pred čepčením, pri čepčení, keď začepčená nevesta odchádza do domu svojich rodičov, pri bráne rodičovského domu. Zachytených piesní je takisto iba sedem, z toho štyri sú zhodné s piesňami evanjelickej svadby. Z hudobnej stránky sa tu uplatňujú taktiež rozličné štýly. Spoločné piesne sa odlišujú zväčša iba dialektom, prípadne drobnými melódickými alebo rytmickými obmenami. V niektorých prípadoch je rozličný aj rozsah textu. O obradných príležitostiach panuje všeobecne mienka, že pôsobia na piesňový repertoár konzervatívne. Medzi spoločnými svadobnými piesňami nachádzame však príklady tak staršej štýlovej vrstvy, ako aj novších štýlových vrstiev. Aj keby sa dala pripustiť možnosť samostatného oddeleného tradovania istých piesní, ktorých územná rozšírenosť v rámci Slovenska je veľká (napr. piesne *Stratila som partu*), musíme túto možnosť vyhlásiť pri iných novších piesňach. Predpokladáme teda, že napriek vedomej ostrej diferencovanosti katolíkov a evanjelikov v Selenči, a napriek zrejme rozdielnemu začiatočnému vkladu do pokladnice ľudových tradícií, neostalo dvestoročné spo-

lužitie bez obojstranných vplyvov, i keď rozdielne javy možno ešte dnes jasne identifikovať.

V Selenči sa dajú získať ešte informácie o vykladani nad mýtvm. Kedysi sa vykladalo na oboch stranách s tým, že evanjelici vykladali iba hovorovo, kým prejav katolíkov mal hudobno-intonačné kvality, ako nám o tom svedčia ukážky vykladaní. Sú improvizované, nepopierateľná je však ich viazanosť na tradované melodické formuly, a tým aj na isté textové schémy. Stretávame sa v nich s tým istým stupňom odlišnosti, aký sme zistili pri štedrovečernom polazovaní. Štýlove rovnaký text sa podáva u evanjelikov hovorovo, u katolíkov spevne.

Vo vrstve piesní viazaných rodinnými príležitosťami konštatovali sme úplnú odlišnosť v repertoári uspávaniek. Evanjelické informátorky predniesli napospol formove voľné typy s heterosylabickými veršami a hovorovou deklamáciou, kým katolícke informátorky preukázali obľubu jednoduchých recitatívnych typov s pravidelnou taktovou stavbou a tým najjednoduchším rytmom. Istá osobitosť je aj v textoch uspávaniek. Táto zrejma rozdielnosť iste súvisí s tým, že sú to piesne intímneho charakteru, ktoré sa nespievajú na verejnosti a tým je obmedzená aj ich publicita.

Pozorovať zhody a odlišnosti vo vrstve piesní viazaných pevnou spevnou príležitosťou bolo oveľa jednoduchšie, ako sa dá získať prehľad nad repertoárom príležitosťou neurčeným, čiastočne spoločným, ale čiastočne individuálnym. Napriek tomu však materiál sám ponúka určité prirovnania. Významný žáner medzi piesňami tvoria balady, ktorých početnosť si už všimol J. Kresánek po výskume Slovákov v Juhoslávii v r. 1947. V neskorších výskumoch S. Švehlák zachytil aj dramatickú formu ich interpretácie. S dramatizáciou balád som sa v Selenči nestretla, zapísala som však viacero verzií klasických typov slovenských ľudových balád, ako sú: mýtvy milý sa vracia, sestra otrávi brata kvôli vydaju, dialóg matky s otrávenou dcérou o jej pohrebe, milá nad príbuzných a balady o nešťastných príhodách. Všetky tieto typy podali katolícki informátori, kým z evanjelickej strany mám zápis iba jednej celistvej, uzavretej látky, a to žartovnú baladu o oklamanom manželovi. Ostatné znenia sú torzovité alebo ide o úryvky kontaminovaných látok, ktorých je viac na oboch stranách. Balady sa teda zdajú početnejšie zakotvené v spevnej tradícii katolíkov a uchovávajú látky typické v celo-slovenskom meradle. S žartovnými baladami sme sa doteraz stretli na Slovensku najmä v Honte.

Skupina príležitosťou neviazaných piesní je bohatá a nachádzame v nej mnohé ďalšie typy lyrických piesní, ktoré sú zjavne prinesené z pôvodnej vlasti. Túto tradičnú vrstvu však prekrýva počtom najbohatšia, veľmi obľúbená skupina piesní novších, najmä novouhorského čardášového typu. Novouhorské piesne sa začali šíriť koncom 19. storočia, a preto v tejto skupine ide o spoločný fond, narastajúci približne v tretej tretine existencie slovenských kolonistov v Juhoslávii. Nemožno tu teda ani hovoriť o odlišnosti repertoáru katolíckej a evanjelickej časti obce. Novouhorský štýl pôsobil zjednocujúco v širšom meradle, pretože vplýval spätne aj na niektoré tonálne staršie typy piesní, či už zo stránky rytmickej (bodkovaný rytmus), alebo melodickej (záľuba vo veľkých intervaloch, melodických skokoch). Viaceré z novouhorských piesní prevzali Slováci od vojvodinských Maďarov. Svedčia o tom maďarské typy melódii a prekladový charakter textu, vyumelkované zvraty, rytmická kostrbosť a slabé rýmy.

V tomto novšom unifikačnom štádiu vývoja v Selenči badať aj voľnejší vzťah k dialektu. V jednotlivých piesňach sa miešajú prvky dialektov bez ohľadu na to, ktorej kolonizačnej a konfesionalnej vetvy príslušník ju spieva (napríklad západoslovenské *sem* so stredoslovenským mäkkým *l* a pod.).

O spätosti s novou vlasťou svedčia v niektorých piesňach aj lokalizačné údaje. V niektorých prípadoch iba zastupujú voľne vymeniteľný názov obce v starších piesňach, ale v iných prípadoch sú dokladom tamojšieho vzniku piesne, najmä vtedy, ak ide o viac takýchto údajov popri sebe.

Do piesní sa dostávajú aj reálie z bežných, ale aj historicky významných spoločenských udalostí v novej vlasťi. Okrem toho sa súčasný repertoár Selenče neobmedzuje už len na piesne slovenské, ale mládenci večer po dedine radi spievajú aj srbské pesničky. Učia sa ich z rádia. Rozhlasové vysielaie krajového a národnostného vysielača Noví Sad má taktiež veľkú úlohu najmä vo formovaní spevného repertoáru mladých ľudí, a jeho vplyv sa určite výraznejšie prejaví najmä po dlhšom čase.

Ak chceme záverom zhrnúť naše poznatky, tak konštatujeme, že následná kolonizácia Selenče z národopisne odlišných oblastí Slovenska vtlačila dualistický charakter tunajšej ľudovej kultúre. Týka sa to ešte dnes jazyka, aj niektorých nami sledovaných piesňových prejavov. Asimilačný proces, ktorý prebiehal vzhľadom na celkové kul-

túrne zázemie novej vlasti, ako aj vo vnútri obce v pomere k jej rozdielnym častiam, brzdila v tomto druhom prípade najmä odlišná konfesijná príslušnosť, ktorej význam zvýraznilo začiatkové obdobie existencie kolonistov v Selenči. Vzťah rozdielných spoločenských celkov vo vnútri obce určite prežíval v minulosti rozličné výkyvy, dodnes však možno jednoznačne identifikovať odlišné prejavy v ľudových tradíciách tejto obce. V oblasti piesne nám boli vodidlom pre toto sledovanie najmä kolektívne, t. j. spoločenskou kontrolou tradované spevné prejavy pri výročných a rodiných zvykoch. Zistili sme, že majú svoje výrazné osobitosti, ale aj mnohé príbuznosti. Nateraz nemožno spoľahlivo zistiť, nakoľko ide o typologické zhody, a nakoľko o vzájomný miestny vplyv, nevylučujeme však ani jednu z týchto možností. V najnovšom, povojnovom období, keď spoločenský vývoj všeobecne prekonáva veľký zlom, začína ustupovať vnútorná diferenciácia, a mladá generácia, vychovávaná v novej spoločnej škole, bude pravdepodobne faktorom integračného procesu. Ako sme naznačili, tento proces v piesni fakticky už nastúpil, nedosiahol však ešte taký stupeň, aby sa v súčasnosti nedali zistiť stopy pôvodného dualistického charakteru obce.

Obec Selenča je vzácnym prípadom enklávy, ktorej tradičná kultúra je aj vo svojom vnútri

členená. Pôsobia, či správnejšie pôsobili tu dve bariéry: jedna smerom k srbskému okoliu, druhá vo vnútri, motivovaná odlišnými kolonizačnými prúdmi a ich regionálnymi kvalitami. Tá vnútorná bariéra je z nášho aspektu pozoruhodnejšia. Rozdiely medzi oboma časťami obce neboli také veľké, aby slovenský jazyk neplnil svoju komunikatívnu funkciu a nebol odlišujúcou silou v existencii enklávy smerom navonok. Očividne však iba spoločný jazyk nestačí na to, aby sa zotrelí dialektové, ako aj sociálno-psychické, kultúrohistorické a regionálne špecifickosti migračných skupín vo vnútri enklávy. Je pravdepodobné, že iné heterogenity, reprezentované jednotlivcami, ojedinelými rodinami, teda menšími sociálnymi celkami, veľmi rýchlo zotreló nové spoločenské prostredie a integračné sily, ktorými sa vyznačuje konkrétne etnické spoločenstvo v podobe enklávy. Assimilačnému procesu naopak dlhší čas odolávajú tie špecifické črty, ktoré sa viažu na väčšiu sociálnu skupinu, takú, ktorá je schopná vytvoriť v nových podmienkach svoj vlastný mikroorganizmus a odlišiť sa od okolitého prostredia. Skúmanie rozsiahlych slovenských enkláv nám umožňuje rozvinúť diferenciálnu metódu porovnávaním nielen kultúry pôvodnej vlasti a kolonizovaných oblastí, ale aj skúmaním rozdielností vo vnútri samých enkláv.

СИМБИОЗ ДВУХ ВЕТВЕЙ КОЛОНИЗАЦИИ В ПЕСЕННОЙ КУЛЬТУРЕ ОДНОЙ ДЕРЕВНИ

Резюме

Деревня Селенча в Югославии, заселенная в 18 веке словаками, является редким примером колонии, традиционная культура которой внутренне расчленена. Вызвано это было последующей колонизацией из этнографически различных областей Словакии. Процесс ассимиляции, закономерный при данных обстоятельствах, проходил как по отношению к общему культурному окружению новой родины, но также и внутри деревни по отношению к ее различным частям. Во втором случае его тормозила принадлежность к разной церкви, что усиливалось и политико-общественными отношениями первоначального периода существования колонистов в Югославии. Взаимоотношения различных общественных единиц внутри деревни в прошлом подвергались разным колебаниям, но и до сегодняшнего дня можно однозначно идентифицировать своеобразные прояв-

ления в народных традициях. Автор прослеживает эту проблематику в народных песнях. Належным ориентиром здесь являются коллективные, т. е. находящиеся под общественным контролем, передаваемые из поколения в поколение песенные выступления в связи с годовыми и семейными обычаями. У них наблюдается четкое своеобразие, но и много родственного. Обычаи католиков носят вообще более архаический характер, тогда как, наоборот, некоторые обычаи евангелистов попали во второстепенное положение, так что первоначально обрядовый характер обычая приобретает лишь общественно-развлекательную функцию. Совпадающие по содержанию проявления обычаев отличаются в некоторых случаях только, с одной стороны, разговорным, а с другой — песенным способом интерпретации. Наряду с многочисленными различиями удивляет, однако,

нличие сильной функции общих песен по разным случаям, существующих вопреки сильной взаимной изоляции, которая смогла сохранить, например, существенные элементы диалекта. Диалект является в этой деревне одним из наиболее ярких дифференцирующих признаков, а в этой функции он выступает и в общих с точки зрения музыки и содержания песнях. Пока можно с уверенностью определить, в какой степени речь идет в случае общего репертуара о совпадениях типологических, а в какой мере они обусловлены взаимным местным влиянием. Мы, однако, не исключаем ни одну из этих возможностей. В довоенный период в широком масштабе воздействовал объединяюще нововенгерский песенный стиль, который обладал притягательностью и оттеснял на второй план остальные типы песен. В новейшее, послевоенное время, когда в общественном развитии вообще происходит большой перелом, начинает отступать внутренняя дифференциация, а молодое поколение, воспитываемое в новой единой школе, является фактором интеграционного процесса. Этот процесс в песнях фактически уже начался, но не достиг еще такой степени, чтобы в настоящее время нельзя было обнаружить следов первоначального дуалистического характера деревни.

Различия между двумя частями деревни Селенча в прошлом были внутренними, так что по отношению к инонациональному окружению сохранилось сознание этнического единства. С другой стороны, однако, даже двухсотлетнее совместное проживание в новой среде не стерло диалектных, социально-психических и культурно-исторических специфичностей миграционных групп внутри колонии. Вероятно, что другие инородные включения, представленные отдельными лицами, или же отдельными семьями, т. е. меньшими социальными единицами, сравнительно быстро были стерты новой общественной средой и интеграционными силами, которыми отличается колония. Поэтому, вопреки происхождению жителей одной колонизационной ветви из разных областей Словакии, сегодня трудно идентифицировать отдельные региональные элементы ее культуры. Процессы ассимиляции, наоборот, длительное время сопротивляются те специфические черты, которые связаны с большой группой, такой, которая способна создать в новых условиях свой собственный микроорганизм и разграничиться с окружающей средой. Тенденцию к разграничению в Селенче поддерживала прежде всего принадлежность к разной церкви, и под ее влиянием возник особый тип колонии, внутренне дифференцированный.

DIE SYMBIOSE ZWEIER KOLONISTENGRUPPEN IN DER LIEDERKULTUR EINER GEMEINDE

Zusammenfassung

Die Gemeinde Selenča in Jugoslawien, die im 18. Jh. von slowakischen Kolonisten besiedelt wurde, ist ein seltenes Beispiel einer Enklave, deren traditionelle Kultur innerlich gegliedert ist. Diese Gliederung wurde durch die sukzessive Kolonisierung durch Siedler aus ethnographisch verschiedenen Gebieten der Slowakei bewirkt. Der Assimilationsprozeß, der unter den herrschenden Umständen unverweigerlich eintreten mußte, verlief einerseits im Hinblick auf das kulturelle Hinterland der neuen Heimat, andererseits in der Gemeinde selbst, in bezug auf ihre beiden unterschiedlichen Teile. In diesem zweiten Fall wurde die Assimilation jedoch durch die unterschiedliche konfessionelle Zugehörigkeit der Einwohner gehemmt, die im Anfangsstadium der Kolonisation von den dortigen politisch-gesellschaftlichen Ver-

hältnissen noch hervorgehoben wurde. Die Beziehungen zwischen den beiden verschiedenen gesellschaftlichen Kollektiven innerhalb der Gemeinde waren in der Vergangenheit manchen Schwankungen unterworfen; aber auch heute noch lassen sich in der Volkstradition der Bewohner von Selenča unterschiedliche Äußerungen eindeutig identifizieren.

Die Verfasserin untersucht diese Problematik vor allem an den Volksliedern. Kollektive, also unter gesellschaftlicher Kontrolle überlieferte Gesangsäußerungen zu Jahres- und Familienbräuchen, waren ihr dabei ein verlässlicher Leitfaden. Die Lieder weisen manche Besonderheiten auf, zeigen aber auch viele verwandte Züge. Die Volkslieder der Katholiken haben im allgemeinen einen archaischeren Charakter, im Gegensatz dazu

sind manche Bräuche der Evangelischen in eine sekundäre Stellung abgesunken, so daß der ursprünglich zeremonielle Charakter des Brauches heute nur noch eine gesellschaftlich unterhaltende Funktion versieht. Die inhaltlich übereinstimmenden brauchtümlichen Äußerungen unterscheiden sich in manchen Fällen nur dadurch, daß sie bei der einen Gruppe gesprochen werden, während man sie im anderen Kollektiv singt. Neben diesen Unterschieden überrascht jedoch die große Anzahl gemeinsamer Gelegenheitslieder, die trotz der scharfen Separation in beiden Gruppen bekannt sind. Dies frappiert umso mehr, als doch durch die Absonderung der Einwohner voneinander beispielweise viele Elemente beider Mundarten nebeneinander erhalten blieben. Der Dialekt ist in dieser Gemeinde überhaupt eines der markantesten differenzierenden Merkmale und tritt in dieser Funktion auch in musikalisch und inhaltlich gemeinsamen Liedern hervor. Bisher konnte noch nicht verläßlich festgestellt werden, inwieweit es sich bei dem gemeinsamen Repertoire um typologische Übereinstimmungen handelt und bis zu welchem Grad die gemeinsamen Züge auf die gegenseitige lokale Beeinflussung zurückzuführen sind. Es kann jedoch keine dieser beiden Möglichkeiten völlig ausgeschlossen werden. In der Vorkriegszeit wirkte der neuungarische Liedstil stark unifizierend, denn durch seine Attraktivität und Lieblichkeit drängte er die anderen Liedertypen in den Hintergrund. In der neuesten Zeit, nach dem zweiten Weltkrieg, wenn die gesellschaftliche Entwicklung allgemein tiefen Umwälzungen unterworfen ist, beginnt die innere Differentiation zurückzutreten, und die junge Generation, die bereits in der gemeinsamen Schule erzogen wurde, wird zu einem Faktor der Integration. Dieser Prozeß hat beim Volkslied bereits begonnen, doch hat er sich noch nicht so intensiv ausgewirkt, daß man gegenwärtig die Spuren des ursprüng-

lich dualistischen Charakters der Gemeinde nicht mehr feststellen könnte.

Die Unterschiede zwischen den beiden Teilen der Bevölkerung in Selenča äußerten sich früher nur innerhalb der Gemeinde, so daß sich dieses Dorf als Ganzes in bezug zur andersnationalen Umgebung das Bewußtsein seiner ethnischen Einigkeit bewahrt hat. Auf der anderen Seite hat jedoch selbst das zweihundertjährige Zusammenleben beider Teile der Bevölkerung in einer neuen Umwelt die mundartlichen, sozial-psychischen und kulturhistorischen Unterschiede zwischen den beiden Migrationsgruppen innerhalb der Enklave noch nicht verwischen können. Es ist anzunehmen, daß andere Heterogenitäten, die von Einzelpersonen oder von einzelnen Familien, also von kleineren sozialen Gemeinschaften repräsentiert werden, vom neuen Gesellschaftsmilieu und von den integrierenden Kräften, die in jeder Enklave wirksam sind, verhältnismäßig rasch ausgelöscht werden. Deshalb lassen sich heute — obwohl die Siedler innerhalb jeder der beiden Kolonistengruppen aus verschiedenen Gegenden der Slowakei stammten — einzelne regionale Elemente ihrer ursprünglichen Kultur im Rahmen ihrer Gruppe nur noch schwer identifizieren. Im Gegensatz zu den Eigenarten solcher kleineren sozialen Kollektive leisten die spezifischen Züge größerer Gruppen, besonders solcher Gemeinschaften, die imstande sind, auch unter neuen Bedingungen einen eigenen Mikroorganismus aufzubauen und sich von der Umwelt zu unterscheiden, dem Assimilationsprozeß auch längere Zeit erfolgreich Widerstand. Die Tendenz, sich innerlich voneinander zu unterscheiden, wurde in Selenča vor allem durch die unterschiedliche konfessionelle Zugehörigkeit der Einwohner — ein Teil war katholisch, der andere evangelisch — unterstützt. Unter dem Einfluß dieses Unterschiedes bildete sich in dieser Gemeinde der Sondertypus einer innerlich differenzierten Enklave heraus.

СЛОВАЦКАЯ ЭТНОГРАФИЯ

Журнал Словацкой Академии Наук
Год издания 23, 1975, № 2
Издается четыре раза в год
«ВЕДА», издательство Словацкой Академии Наук
Редакторы Д-р Боžена Филова и Павол Стано
Адрес редакции: 884 16 Братислава, Клеменсо-
ва 27

SLOWAKISCHE VOLKSKUNDE

Zeitschrift der Slowakischen Akademie der
Wissenschaften
Jahrgang 23, 1975, Nr. 2. Erscheint viermal im
Jahre
Herausgegeben vom VEDA, Verlag der Slowaki-
schen Akademie der Wissenschaften
Redakteure Rhd. Božena Filová und Pavol Stano
Redaktion: 884 16 Bratislava, Klemensova 27

SLOVAK ETHNOGRAPHY

Journal of the Slovak Academy of Sciences
Volume 23, 1975, No. 2.
Published quarterly by VEDA, the Publishing
House of the Slovak Academy of Sciences
Managing Editors PhDr. Božena Filová and Pavol
Stano
Editor: 884 16 Bratislava, Klemensova 27, Czecho-
slovakia

L'ETHNOGRAPHIE SLOVAQUE

Revue de l'Académie slovaque des sciences
Anné 23, 1975, No. 2. Paraît quatre fois par an
Editions de VEDA, maison d'édition de l'Académie
slovaque des sciences
Rédacteurs: PhDr. Božena Filová et Pavol Stano
Rédaction: 884 16 Bratislava, Klemensova 27

SLOVENSKÝ NÁRODOPIS

Časopis Slovenskej akadémie vied
Ročník 23, 1975, číslo 2 — Vychádza štyri razy
do roka

Vydáva VEDA, vydavateľstvo Slovenskej akadémie
vied

Hlavná redaktorka PhDr. Božena Filová
Výkonný redaktor Pavol Stano
Výtvarná redaktorka Viera Miková

Redakčná rada: Prof. dr. Rudolf Bednárík, dr.
Soňa Burlasová dr. Emília Horváthová, dr. Soňa
Kovačevičová, dr. Milan Leščák, dr. Michal Mar-
kuš, doc. dr. Ján Michálek, dr. Ján Mjartan, doc.
dr. Štefan Mruškovič, dr. Viera Nosáľová, doc.
dr. Ján Podolák, dr. Antonín Robek.

Redakcia: 884 16 Bratislava, Klemensova 27

Vytlačili Tlačiarne Slovenského národného po-
vstania, n. p., Martin

Jednotlivé číslo Kčs 20,—; celoročné predplatné
Kčs 80,—

Výmer SÚTI č 8/6

Rozširuje Poštová novinová služba, objednávky
a predplatné prijíma PNS — ústredná expedícia
tlač, administrácia odbornej tlač, Gottwaldovo
nám. 48, Bratislava. Možno objednať aj na každej
pošte alebo u doručovateľa. Objednávky do za-
hraničia vybavuje PNS — ústredná expedícia
tlač, Bratislava, Gottwaldovo nám. 48/VII

© VEDA, vydavateľstvo Slovenskej akadémie
vied, 1975

Distributed in the Socialist countries by SLOV-
ART Ltd., Leningradská 11, Bratislava, Cze-
choslovakia. Distributed in West Germany and
West Berlin by KUBON UND SAGNER, D-
8000 München 34, Postfach 68, Bundesrepublik
Deutschland. For all other countries, distribution
rights are held by JOHN BENJAMINS, N. V.,
Periodical Trade, 54 Warmoesstraat Amsterdam,
Netherlands.